

ДРОНОВА

Олена Леонідівна — кандидат географічних наук, провідний науковий співробітник Сектору проблем навколишнього середовища Науково-організаційного відділу Президії НАН України, старший науковий співробітник Інституту географії НАН України

ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ДОРОГОВКАЗ ДЛЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ІСНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА В БІОСФЕРІ ЧИ ПАСТКА ГЛОБАЛЬНОГО КАПІТАЛІЗМУ?

Стаття поновлює дискусію щодо перегляду розуміння сталого (збалансованого) розвитку в антропоцені з урахуванням об'єктивного існування планетарних меж. Аналіз результативності цілей сталого розвитку станом на 2025 р. продемонстрував, що базова структура сталого розвитку та поточна глобальна економічна система, на якій вона заснована, не в змозі забезпечити їх досягнення відповідно до встановлених власних параметрів. Окреслено системні виміри та географічні масштаби трансформацій суспільного розвитку на шляху до балансу й узгодженості існування соціуму та економіки в глобальній екосистемі Землі.

Ключові слова: сталий розвиток, збалансованість, економічне зростання, трансформації, цілі сталого розвитку, Україна.

Сталий (збалансований) розвиток — це концепція, яка передбачає такий розвиток країн і регіонів, за якого будь-яка суспільна й господарська діяльність людини відбувається в межах господарської ємності біосфери, які визначаються здатністю екосистем відновлюватися, поглинати забруднення і підтримувати життєдіяльність нинішнього та майбутніх поколінь. Таке визначення уточнює поняття «сталий розвиток», сформульоване на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (Ріо-92) як розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби, а також корелює з визначенням сталого розвитку в антропоцені, наведеним у статті [1]: «сталий розвиток — це розвиток, який відповідає потребам сьогодення, зберігаючи водночас систему життєзабезпечення Землі, від якої залежить добробут нинішнього та майбутніх поколінь».

Концепція збалансованого розвитку пропонує альтернативу панівній неоліберальній економічній моделі зростання, якої все ще дотримуються індустриально розвинені країни, або так звані країни Глобальної Півночі, і до якої прагнуть абсолютно

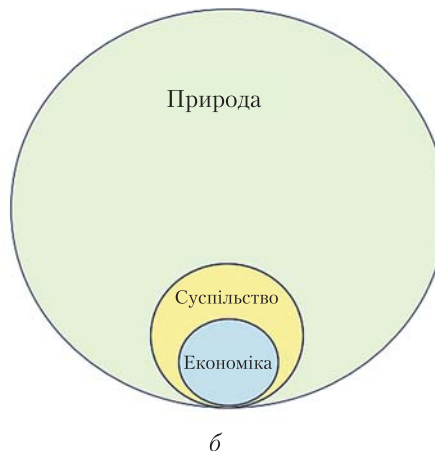

Рис. 1. Діаграми Венна, які ілюструють хибне (а) і правильне (б) уявлення про взаємодію складових збалансованого розвитку

всі країни Глобального Півдня. Модель економічного зростання глибоко вкорінена також і в сучасні інституційні структури пострадянських країн [2], що, зокрема, значною мірою перешкоджає зусиллям, спрямованим на досягнення екологічної стійкості та соціальної справедливості в Україні.

Очевидно, що досягнення балансу складових розвитку людства — це не просто технічна проблема, для розв'язання якої необхідні нові технічні засоби чи технології. Це проблема зміни суспільних відносин, пошуку нової моделі розвитку і формування такого суспільства, яке не руйнуватиме середовище свого існування. Крім того, це й не суто академічна проблема. Перехід до збалансованості має практичний і етичний зміст — це зсув у повсякденних практиках та ціннісних орієнтаціях багатьох людей.

Як і будь-який суспільний ідеал, концепцію збалансованого розвитку тривалий час вважали дороговказом на шляху до процвітаючого суспільства. Однак чи працює сьогодні цей дороговказ?

В Україні, як і в багатьох інших країнах, поширеним є розуміння збалансованого розвитку як рівноцінного поєднання економічних, соціальних та екологічних складових. Сьогодні ця концепція, схоже, зазнає краху, перетворюючись на утопічну декларацію, насамперед тому, що ці складові не можна визначати рівноцінними, оскільки і економіка, і соціум розвиваються в межах господарської ємнос-

ті біосфери [3] і повинні займати лише свою певну нішу (рис. 1). Очевидно, що ця ілюзія про гармонійність та рівноцінність складових збалансованого розвитку призвела до того, що ми вже наближаємося до планетарних меж [4] і порушуємо усталеність земної системи з усіма відповідними глобальними наслідками.

В українській мові, і навіть в українському законодавстві, закріпився термін «сталий розвиток», який з'явився внаслідок прямого перекладу з російської («устойчивое развитие»), хоча він і не відповідає англійському «sustainable development». Словосполучення «сталий розвиток» формується зі слів, протилежних одне одному за змістом: *сталий* — такий, що не змінюється, і *розвиток* — передбачає наявність змін. У цій статті поряд із терміном «сталий розвиток» ми використовуватимемо термін «збалансований розвиток», згідно з підходом, запровадженим в Інституті географії НАН України, підкреслюючи тим самим необхідність балансу та узгодженості існування соціуму й економіки в обмеженій глобальній екосистемі Землі.

Тривалу історію формування ідеї сталого (збалансованого) розвитку, основні принципи, можливості, ресурси та механізми його досягнення всебічно висвітлено в багатьох працях (див., напр., [5—11]). Початок програми переходу до збалансованого розвитку було покладено в 1992 р. на Саміті Землі (Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку

Рис. 2. Цілі сталого (збалансованого) розвитку до 2030 р.

в Ріо-де-Жанейро). Однак останні звіти ООН щодо прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку (ЦСР) свідчать, що все більше людей на планеті страждає від голоду, стан довкілля погіршується, а системи життєзабезпечення нинішнього та майбутніх поколінь перебувають під загрозою (UN 2022¹, UN 2024²). Світ продовжує потерпати від наслідків безпрецедентних надзвичайних ситуацій, спричинених кліматичною кризою, забрудненням, опустелюванням, втратою біорізноманіття, збройними конфліктами, неконтрольованим розвитком нових технологій, матеріалів і речовин [12]. За даними Всесвітньої продовольчої програми (WFP)³, кількість людей, які страждають від гострої нестачі їжі, у 2024 р. збільшилася на 200 млн порівняно з періодом до пандемії COVID-19, а геополітичні конфлікти, зокрема війна в Україні, спричиняють стрімке зростання цін на продовольство, паливе та добрива. У 2022 р., презентуючи черговий звіт, Генеральний секретар ООН Антоніо Гутерріш зазначив, що «людство рухається не в тому напрямку» через відсутність солідарності між країнами та меха-

нізмів, які стосуються глобальної економіки та глобальної фінансової системи, і що потрібно врятувати цілі сталого розвитку і повернутися на правильний шлях.

Дійсно, сьогодні, більше ніж будь-коли, невеликі країни і держави, що розвиваються, потребують безпеки своїх кордонів, підтримки та інвестування в скорочення бідності, забезпечення якісної освіти, розширення соціального захисту, створення робочих місць, перехід на відновлювані джерела енергії тощо. Але наразі ці інвестиції заблоковано глобальною неоліберальною фінансовою системою, створеною багатими і могутніми на користь багатих і могутніх [13]. Очевидно, що концепція сталого розвитку, розроблена на основі парадигми економічного зростання, емпірично суперечить практичній здатності просуватися до міжнародно узгоджених ЦСР, які на ній ґрунтуються.

Історія становлення Цілей сталого розвитку. На Саміті ООН, який відбувався 25—27 вересня 2015 р. у Нью-Йорку, 193 держави — члени Організації Об'єднаних Націй одногласно ухвалили Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року, який містив 17 глобальних цілей сталого розвитку (рис. 2) і 169 пов'язаних з ними завдань, спрямованих на боротьбу з бідністю, голодом, зміною клімату, погіршенням стану довкілля, нерівністю та на подолання інших викликів. ЦСР було сприйнято як програму досягнення кращого

¹ World Moving Backwards on Sustainable Development Goals, Secretary-General Tells Economic and Social Council, Deploring 'Fundamental Lack of Solidarity'. <https://press.un.org/en/2022/sgsm21196.doc.htm>

² UN. The Sustainable Development Goals Report 2024. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/>

³ WFP 2025 Global Outlook. <https://surli.cc/hgzpzc>

та більш збалансованого майбутнього для всіх людей, дорожню карту побудови світу, в якому людство житиме в гармонії з природою, поважатиме біорізноманіття, охоронятиме дику природу та інші живі види⁴.

ЦСР замінили Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), термін дії яких закінчився у 2015 р. ЦРТ було спрямовано на підвищення добробуту в найбідніших країнах. Спираючись на ЦРТ і розширюючи їх у тематичному та географічному плані, ЦСР, як стверджувалося, стали більш універсальними й цілісними, чітко спрямованими на екологічну стійкість, яка додалася до економічних і соціальних цілей [14].

Отже, збалансований розвиток було визнано як основний принцип глобальної співпраці та парадигму розвитку всіх країн. Порядком денний на період до 2030 р. встановив довгострокові, обмежені за часом кількісні цілі, засновані на глибоких наукових консультаціях між країнами. Тобто було прийнято всесвітній порядок денний, який проголошував широкі та бажані цілі для інклюзивного соціального й економічного розвитку, що має відбуватися в межах глобальних екологічних цілей для океанів, прісної води, біорізноманіття та клімату. По суті, було спроектовано дорожню карту для перевизначення сталого розвитку як порядку денного для людей і біосфери з метою досягнення процвітаючого та справедливого світу в межах планети. У Паризькій угоді, ухваленій кількома тижнями пізніше (12 грудня 2015 р.), було підтверджено основну мету сталого розвитку, встановлено узгоджену верхню межу глобального потепління, спричиненого діяльністю людини, — «значно нижче 2 °C» і наголошено на «продовженні зусиль, спрямованих на обмеження підвищення температури до 1,5 °C»⁵. Аддис-Абебський план дій, ухвалений 16 липня 2016 р., мав забезпечити нову глобальну структуру для фінансування По-

рядку денного на період до 2030 р. і підкреслив важливість науки, технологій та інновацій для досягнення ЦСР⁶. Сендайська рамкова програма зі зниження ризику лих на період 2015—2030 рр.⁷ та інші міжнародні документи найвищого рівня (VPoA⁸, SAMOA Pathway⁹, DPoA¹⁰) містять зобов'язання передбачати виникнення загроз, насамперед для найбільш вразливих країн і регіонів.

Аналіз результативності ЦСР. Аналізуючи 17 глобальних цілей (рис. 2), узгоджених на міжнародному рівні, можна перевірити, чи здатні базова структура сталого розвитку та нинішня економічна система, на якій вона заснована, забезпечити «прогрес» відповідно до встановлених параметрів. При цьому важливо, що йдеться про інтегрований прогрес, а не, кажучи словами Яна Вандемортеле, про «прогрес для заможних людей і регрес для планети» [15]. Оцінити результативність досягнення окремих ЦСР можна за відповідними діаграмами прогресу¹¹ та звітами про досягнення ЦСР за 2024¹². і 2025¹³ рр.

Ціль 1 (подолання бідності в усіх її формах та всюди) спрямовано на викорінення бідності, проте рівень крайньої бідності зростає: у 2020 р. кількість бідних людей на планеті збільшилася на 119—124 млн осіб, у 2022 р. ще 23 млн осіб опинилися в стані крайньої бідності. За даними на 2023 р., рівень глибокої деприваційної бідності в Україні становив 51,6 %, а

⁴ UN. 2015. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

⁵ UNFCCC 2015. Adoption of the Paris Agreement. United Nations Framework Convention on Climate Change. <https://digitallibrary.un.org/record/831040?ln=ru&v=pdf>

⁶ UN 2015. Addis Ababa Action Agenda. <https://surl.li/hfodyl>

⁷ UNDRR 2015. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015—2030. <https://surl.li/pevcmg>

⁸ UN 2014. Vienna Programme of Action for Landlocked Developing Countries for the Decade 2014—2024. <https://surl.lu/hseilw>

⁹ UN 2014. The SAMOA Pathway. <https://www.un.org/ohrrls/content/samoa-pathway>

¹⁰ UN 2022. Doha Programme of Action for the Least Developed Countries for the Decade 2022—2031. <https://www.un.org/ldc5/doha-programme-of-action>

¹¹ UN 2021. The Progress Chart. <https://surl.li/nmutwh>

¹² UN. The Sustainable Development Goals Report 2024. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/>

¹³ UN. The Sustainable Development Goals Report 2025. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/>

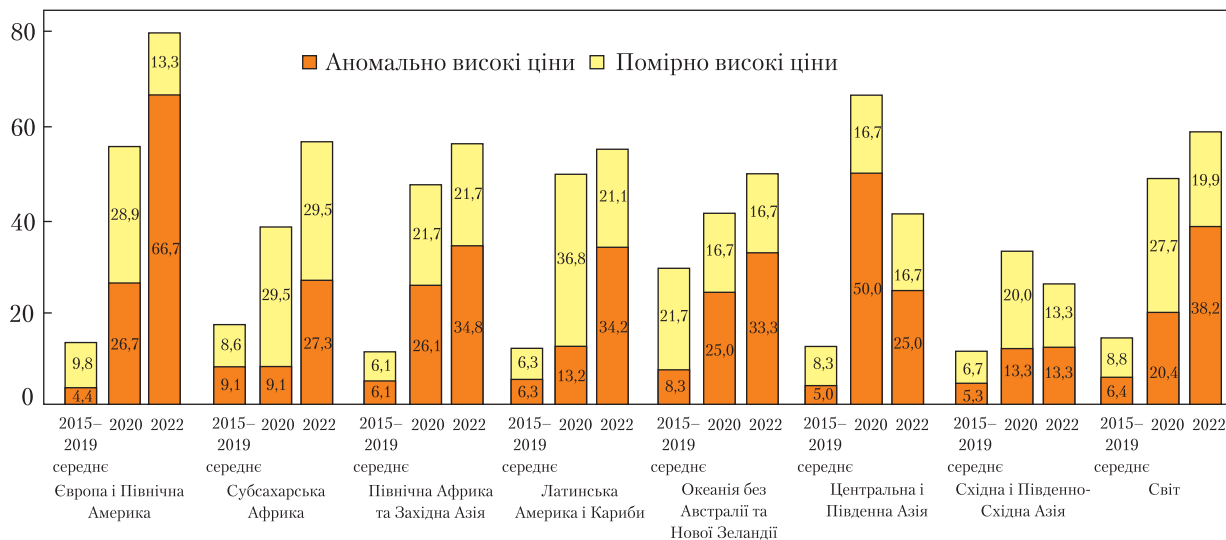

Рис. 3. Частка країн за регіонами, що відчувають помірний та аномально високий вплив зростання цін на продукти харчування; наведено середні значення (%) за 2015—2019 рр., 2020 р. та 2022 р. (за UN. The Sustainable Development Goals Report 2024)

показник матеріальної депривації, специфічної для дітей, — 70 % [16]. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 р. спричинило вкрай загрозливі наслідки для мільйонів людей у всьому світі, особливо для українців, значно погіршивши їхні умови життя та підвищивши рівень бідності.

Ціль 2 (подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства) спрямовано на боротьбу з голодом, проте голод у світі постійно зростає. У 2019 р. більш як чверть населення світу страждала від помірної або серйозної нестачі їжі, а у 2022 р. кількість людей, які зазнали голоду, збільшилася на 100 млн. І це при тому, що близько 2 млрд дорослих у світі мають надлишкову вагу, а понад 650 млн страждають на ожиріння [17]. У 2022 р. частка країн, які зіткнулися з високими цінами на продукти харчування, досягла рекордного рівня (58,1 %), що майже в чотири рази перевищує середній рівень (15,2 %) у період 2015—2019 рр. Це пов'язано зі значними перебоями в логістиці та ланцюгах постачання продовольства після пандемії та початку війни в Україні, що призвело до зростання цін на про-

дукти харчування в різних групах країн (рис. 3). Війна спричинила й підвищення цін на добрива та енергоносії у найбільш бідніших країнах, що також впливає на показники бідності та голоду.

Досягнення цілі 3 (забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці) зазнало величезних невдач через пандемію COVID-19 та пов'язану з нею політику. Дані щодо стану світової сфери охорони здоров'я свідчать, що лише за один рік пандемії базові послуги в ній було порушено в 90 % країн і територій. Згідно зі звітом ООН за 2025 р., внаслідок COVID-19 та стресів від воєнних загроз середня тривалість життя скоротилася на 1,8 року, уповільнивши прогрес у досягненні майже всіх ЦСР, пов'язаних зі здоров'ям. Такі фактори ризику, як вживання тютюну, забруднення води й повітря, неправильне харчування, все ще залишаються неподоланими.

Сповільнюється також прогрес щодо цілі 4 (забезпечення всеосяжної і справедливої якісної освіти та заохочення до навчання впродовж усього життя для всіх). У 2023 р. 272 млн дітей та молоді залишалися поза школою. Хоча загальний рівень грамотності підвищується, зберігається глибока нерівність через стать,

рівень доходу та географічне розташування. Між 2018 і 2022 роками навіть для оцінених 81 країни з високим та вищим за середній рівнем доходу частка учнів, які досягли мінімального рівня володіння предметом після проходження нижчого рівня середньої освіти, зменшилася: з математики — на 15 %, з читання — на 10 %. Якість навчання знижується в багатьох країнах, насамперед унаслідок впливу штучного інтелекту, а в місцях геополітичних конфліктів — через те, що більшість закладів освіти змушені переходити на режим дистанційного навчання.

Через три десятиліття після знакової Пекінської декларації та Платформи дій¹⁴ ціль 5 (забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат) залишається недосяжною. Незважаючи на певний прогрес, дискримінаційні закони та гендерні норми продовжують перешкоджати гендерній рівності (яскравий приклад — Афганістан). Жінки й дівчата і надалі виконують непропорційно велику частку неоплачуваної домашньої роботи та роботи з догляду, більшою мірою страждають від домашнього насильства. У світовому масштабі жінки обіймають менш як третину керівних посад, а за період 2015—2023 рр. їх представництво зросло лише на 2,4 %, досягнувши рівня в 30 %. Такими темпами на досягнення гендерного паритету в системах управління знадобиться майже 100 років. Очевидною стає також доцільність певного розширення цілі 5 з метою уникнення сексизму. Така думка виникає внаслідок спостережень за мобілізацією в Україні, де обов'язок захищати свою Батьківщину і заборона виїзду за кордон поширюються лише на осіб чоловічої статі, спричиняючи їх дискримінацію.

Аналіз цілі 6 (забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх) свідчить, що в одних країнах світу використання води незбалансовано зросло, тоді як в інших мільярди людей продовжують жити без доступу до чистої води та санітарії. У 2024 р. 2,2 млрд осіб не мали доступу до безпечно організованого постачання питної

води, 3,4 млрд — до безпечно організованої санітарії, а 1,7 млрд проживали без базових гігієнічних послуг вдома. У школах 646 млн дітей, як і раніше, позбавлені базових гігієнічних послуг, що вимагає чотириразового збільшення темпів прогресу для досягнення цілі на 2030 рік. Системи водопостачання зазнають навантаження через забруднення, дефіцит води та слабе управління. Лише 56 % світових побутових стічних вод піддаються безпечному очищенню, дефіцит води залишається критичним для кількох регіонів, прісноводні екосистеми руйнуються, а транскордонне співробітництво обмежене. За нинішніх темпів світ не зможе досягти сталого управління водними ресурсами як мінімум до 2049 р.¹⁵

Ціль 7 (забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх) також виявилася недосяжною, оскільки кількість людей у світі, які не мають доступу до електроенергії, зростає. У 2020 р. базові послуги були недоступними для більш як 25 млн осіб. У 2022 р., хоча глобальний рівень доступу до електроенергії і залишався на рівні 91 %, вже 685 млн осіб (що на 10 млн більше, ніж у 2021 р.) не мали доступу до електрики.

Ціль 10 спрямовано на скорочення нерівності всередині країн і між ними. Однак близько 80 % населення світу проживає в регіонах, де коефіцієнт Джині близький до 0,40, що вказує на високу нерівність [15]. Причому нерівність у світі постійно зростає.

Ціль 12 має забезпечувати перехід до раціональних моделей споживання і виробництва, але замість того, щоб зменшуватися, глобальний матеріальний слід на душу населення у світі за 7 років (2015—2022) зріс на 21,3 %, а за попередні 17 років (2000—2017) — на 40 %. Обсяги твердих побутових відходів та електронних відходів, втрати продуктів харчування досягають безпрецедентних рівнів, зростання споживання продовжує спричиняти збільшення матеріального сліду. Ці тенденції чинять зростаючий тиск на довкілля, прискорюють

¹⁴ UN. Beijing Declaration and Platform for Action 1995. <https://surl.lu/ggvrtu>

¹⁵ UN. The Sustainable Development Goals Report 2025. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/>

зміну клімату та посилюють глобальну нерівність у використанні ресурсів.

Досягнення цілей 13 (вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками), 14 (збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку) та 15 (захист та відновлення екосистем суші, сприяння їхньому раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель, зупинення процесу втрати біорізноманіття) можна схарактеризувати як провал. Атмосферні концентрації основних парникових газів зростають, океани закиснюються, ліси продовжують вирубувати, а біологічне різноманіття скорочується надзвичайно загрозливими темпами [18].

За результатами дослідження [19], у 2021 р. лише п'ять країн (Фінляндія, Японія, Ісландія, Словенія і Сінгапур) вийшли на траєкторію досягнення глобальних ЦСР до 2030 р., а 134 країни, включно із 69 країнами Глобальної Півночі, не досягнуть їх навіть до кінця століття.

У вересні 2024 р., під час Саміту ЦСР у Нью-Йорку, держави — члени ООН підтвердили свою прихильність глобальним цілям, погодившись із необхідністю термінових, амбітних і трансформаційних зусиль для повного їх досягнення до 2030 р. При цьому в черговий раз було визнано, що «досягнення ЦСР перебуває під загрозою» і необхідно «докласти всіх зусиль для реалізації Порядку денного на період до 2030 р. та досягнення сталого розвитку».

Звіт про досягнення ЦСР за 2024 рік¹⁶ демонструє, що прогрес зупинився або загальмувався на багатьох фронтах. По всьому світу війни забирають мільйони життів, призводячи до найбільшої будь-коли зареєстрованої кількості біженців (37,4 млн) та вимушено переміщених осіб (майже 120 млн). Жертви серед цивільного населення під час збройних конфліктів у період між 2022 і 2023 р. зросли на 72 %, що є найвищим показником з моменту ухвалення Порядку денного сталого розвитку в 2015 р. У

¹⁶ UN. The Sustainable Development Goals Report 2024. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/>

2023 р. 4 з 10 загиблих у конфліктах цивільних осіб становили жінки, а 3 з 10 — діти. Кумулятивний вплив численних екологічних криз загрожує основам планетарних екосистем. У 2024 р. світ пережив найтепліший рік за всю історію спостережень. Інвестиційний дефіцит ЦСР у країнах, що розвиваються, становить сьогодні \$4 трлн на рік. Ці проблеми ускладнюються ще й тим, що країни, що розвиваються, недостатньо представлені в процесах прийняття глобальних економічних рішень, а частка їхніх голосів значно нижча від їх членства в багатьох міжнародних фінансових установах. Очевидно, що ЦСР є складним міжурядовим компромісом, який стає дедалі конфліктнішим через поглиблення розколу між так званими Глобальною Північчю та Глобальним Півднем, повернення напруженості між великими державами та блоками і посилення націоналістичних тенденцій у багатьох країнах.

Значною мірою чинник слабкої багатосторонності пояснює, чому ЦСР не відповідають меті вирішення складної комплексної дилеми, що поєднує проблеми екологічної стійкості та зростаючої нерівності між країнами і всередині країн. Проблема нерівності полягає не в тому, що деякі люди заробляють більше чи мають більше, ніж інші, а в тому, що висока нерівність ставить під загрозу головний принцип демократії: «люди створені рівними».

Дійсно, посилення нерівності суперечить принципу рівного ставлення до громадян [20]. Все більше громадян у різних країнах світу, за висловлюванням відомого економіста нобелівського лауреата Джозефа Стігліца¹⁷, сприймають свій уряд як «від одного відсотка, одним відсотком, для одного відсотка» (of the 1 %, by the 1 %, for the 1 %) ¹⁸. Інакше кажучи, висока нерів-

¹⁷ Stiglitz J. Of The 1%, For The 1%, By The 1%. *Vanity Fair*. May 2011. <https://surl.it/ssxucv>

¹⁸ «Практично всі сенатори США та більшість членів Палати представників належать до 1 % найбагатших верств населення, утримуються на посадах за рахунок грошей, отриманих від 1 % найбагатших, і знають, що якщо вони добре обслуговуватимуть 1 % найбагатших, то будуть винагороджені цим 1 % після звільнення з посади».

ність підриває фундаментальні принципи демократії та меритократії з відповідними і сьогодні вже очевидними наслідками на політичній арені у вигляді приходу до влади популістичних партій, малокомпетентних селебриті, що зрештою веде до руйнування стабільного світопорядку і поглиблення геополітичних конфліктів.

Суперечливість структури ЦСР. На жаль, глобальні цілі сталого розвитку відображають звичні підходи економічних моделей і політичних інститутів, які тривалий час пропагували версію людського процвітання на основі зростання матеріального багатства, що й досі притаманне глобальному капіталізму (нині — неолібералізму) [13]. Прагнення до зростання закріплено в структурі ЦСР як окрему ціль 8 (сприяння поступальному, всеосяжному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх). Дедалі більше дослідників ставлять під сумнів не лише обґрунтування такого прагнення, а й ключові принципи самої структури ЦСР [21]. У звіті Римського клубу [22], в якому загалом підтримано концепт збалансованого розвитку, зокрема цілі 13 (боротьба зі зміною клімату та її наслідками), 14 (збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів) і 15 (зупинення процесу втрати біорізноманіття), водночас зазначено, що є необхідність перегляду всієї конструкції цілей, їхньої узгодженості та умов, за яких вони можуть бути реалізовані. Наприклад, у Порядку денному сталого розвитку до 2030 р. не враховано, що в разі досягнення соціально-економічних цілей 1—11 на основі традиційних політик зростання практично неможливим стає досягнення цілей щодо зменшення швидкості глобального потепління, припинення надмірного вилову риби, зупинення деградації земель, не кажучи вже про зупинення втрати біорізноманіття. Якщо не відбудуться зміни у визначенні наслідків економічного зростання, соціально-економічні проблеми завжди вирішуватимуться через спроби збільшити ВВП, ПІП та обсяги торгівлі, що зрештою призведе до каскадної ерозії довкілля. Особливо це стосується країн так званого Глобального Півдня.

Однак, якщо йдеться про країни, що розвиваються, в яких трапляються випадки масштабного знищення природи з метою досягнення соціально-економічного зростання, часто це відбувається в контексті виробництва експортної продукції, що в кінцевому підсумку спрямовано на обслуговування споживання багатих людей через діяльність великих транснаціональних корпорацій (ТНК) Глобальної Півночі. Виникає екологічний неокolonіалізм, коли розвинений світ залишає іншим значну частину екологічної шкоди, пов'язаної з його моделями споживання. Наприклад, 30 % глобальних загроз біологічним видам країн, що розвиваються, є результатом міжнародної торгівлі [23]. Отже, має ставитися питання про справедливість і справедливий розподіл, коли для досягнення компромісів між економічними та екологічними цілями збалансованого розвитку потрібно шукати рішення, які втілюватимуть справедливість у відносинах між Північчю і Півднем, між Сходом і Заходом. Так, шведська корпорація ІКЕА не повинна примножувати свої статки за рахунок вирубування українських лісів¹⁹.

Суперечливість досягнення ЦСР на різних географічних рівнях (від локального до глобального) очевидно породжується глобальним капіталізмом, що певною мірою підтверджується тим, що у звітах ООН про адаптацію до зміни клімату (IPCC 2022²⁰, IPCC 2024²¹) та щодо зменшення ризику стихійних лих (GAR 2022²², GAR 2024²³) навіть не ставиться питання про вирішення проблеми вразливості, яка виникає внаслідок економічної глобалізації. Глобалізація потребує безперервної роботи складних

¹⁹ Earthsight exposes Ikea's illegal logging links 2020. *Earthsight*. 23.06.2020. <https://surl.lu/ccjhrk>

²⁰ IPCC. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>

²¹ IPCC-61. Climate Change 2024: Summary report. <https://surl.lu/jdjkkq>

²² GAR2022. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2022.

<https://www.undrr.org/gar/gar2022-our-world-risk-gar>

²³ GAR Special Report 2024. Forensic Insights for Future Resilience: Learning from Past Disasters.

<https://www.undrr.org/gar/gar2024-special-report>

ланцюгів створення доданої вартості, які на кожному етапі зазнають прямого чи опосередкованого впливу кліматичних змін та інших загроз. Через це невеликі місцеві громади стають все більш залежними від міжнародних процесів, які вони не можуть контролювати. Таким чином, ціль 17 (зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку) спрямовано здебільшого на країни з високим рівнем доходу. Це стало особливо помітним після запровадження президентом США Дональдом Трампом політики закриття міжнародних програм технічної допомоги у 2025 р.

Ціль 16 (сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях) для багатьох країн практично втрачає свій сенс. Наприклад, коли у звітах ООН щодо ЦСР згадують Україну, то зазвичай ідеться про загрози глобальній продовольчій безпеці, ринку добрив та енергетиці через війну. Про питання, які стосуються життя українців та збалансованого чи принаймні безпечного розвитку держави в умовах постійних екзистенційних загроз з боку РФ, у цих документах взагалі не згадується. Самі ж українці, стикаючись з викликами війни, зосереджуються сьогодні більше на невідкладних пріоритетах. На жаль, наша держава є доречним, але сумним прикладом невиконання міжнародних зобов'язань із запровадження підходів сталого розвитку.

Про Стратегію сталого розвитку України. Необхідність розроблення і затвердження Стратегії сталого розвитку України зумовлена чинниками внутрішнього і зовнішнього характеру, а саме:

- Україна має міжнародні зобов'язання щодо сталого розвитку, визначені стратегічними документами ООН;

- Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»²⁴, термін дії якої закінчився, вже давно потребує актуалізації;

- в Україні внаслідок домінування протягом багатьох років ресурсо- та енергомістких галузей і технологій, сировинної орієнтації експорту та надмірної концентрації виробництва в промислових регіонах сформувалася загалом неефективна та екологічно небезпечна структура управління розвитком;

- рівень економічного розвитку й добробуту населення не відповідає природному, науково-технічному, аграрно-промисловому потенціалу України, кваліфікаційно-освітньому рівню населення, соціально-історичним та культурним традиціям народу України;

- основою для реалізації інноваційних перетворень в Україні в напрямі сталого розвитку є підписана у 2014 р. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом;

- в розроблених і затверджених стратегічних загальнодержавних, галузевих та регіональних документах вжито термін «сталий розвиток», але немає жодного законодавчого документа щодо правового підґрунтя цього терміна на державному рівні;

- вчені установ НАН України вже давно підготували наукове обґрунтування переходу України до сталого розвитку, сформовано також громадську підтримку цього процесу.

У державі накопичено значний науковий потенціал і підготовлено низку фундаментальних праць з питань сталого розвитку. НАН України активно долучилася до розроблення проекту Концепції сталого розвитку та проекту Стратегії сталого розвитку України до 2030 р.²⁵ За наукового супроводу Академії підготовлено Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна»²⁶. Фахівці установ НАН України за участі представників закладів вищої освіти

форм та 25 показників-індикаторів за чотирма векторами: вектор розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності, вектор гордості. Фактично це декларація намірів. У документі відсутні положення, які стосуються конкретних цілей, заходів, засобів, ресурсів, показників, а слово «сталий» вжито лише у назві.

²⁵ Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. <https://surl.li/docrsx>

²⁶ Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. Київ, 2017. <https://surl.li/vfqdar>

²⁴ Документ «Україна-2020» по суті не є стратегією за тривалістю дії (5 років) і містить лише перелік 62 ре-

та громадських організацій в ініціативному порядку кілька разів подавали до управлінських структур держави проекти документів щодо переходу України до сталого розвитку. На Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 р. президент України П. Порошенко зазначив, що «для досягнення цілей сталого розвитку на національному рівні Україна здійснюватиме нові програми і проекти, які на практиці забезпечать макроекономічну стабільність, екологічний баланс та соціальну згуртованість»²⁷. У вересні 2019 р. президент України В. Зеленський підписав указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Над проектом Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 р. під егідою Представництва ООН в Україні працювала велика група експертів, науковців, представників громадськості та бізнесу. В основу було покладено 17 глобальних ЦСР на період до 2030 р., Оновлену стратегію сталого розвитку ЄС та Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». Документ ґрунтувався на SWOT-аналізі та аналізі прогалин політики, законодавчих актів, програм і планів у восьми галузях: економіка, соціальна політика, природокористування та охорона довкілля, сільське господарство, енергетика, транспорт, регіональний і місцевий розвиток, освіта та наука. Проект визначав цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального й екологічного розвитку країни до 2030 р. і супроводжувався Національним планом дій (дорожньою картою) переходу України до сталого розвитку до 2020 р. Було також визначено інституційні засади впровадження, напрями міжгалузевої та міжсекторальної взаємодії, основні рушійні сили, інструменти, системи моніторингу й оцінки реалізації. У 2016 р. документ було винесено на громадське обговорення, але так і не затверджено на державному рівні. Для влади ці питання як завжди були «не на часі», а потім почалася війна.

²⁷ Виступ Президента України на Саміті з прийняття Цілей сталого розвитку в рамках Генеральної Асамблеї ООН 27 вересня 2015 р. <https://surl.lu/sqdvzy>

У червні 2023 р. було створено Робочу групу високого рівня з вивчення екологічних наслідків війни. 9 лютого 2024 р. наша держава розробила документ «Екологічний договір для України. Зелене майбутнє: рекомендації щодо відповідальності та відновлення» під патронатом Офісу Президента України²⁸, що містить 50 рекомендацій за трьома пріоритетними напрямками: моніторинг збитків та зменшення ризиків; забезпечення відповідальності; мобілізація зеленої реконструкції та відновлення довкілля. Але, на жаль, рекомендації Робочої групи, за кожною з яких мав би бути детальний план дій, знову перетворилися на 50 формальних декларативних завдань, виконання яких не допоможе ані зменшити екологічні наслідки воєнної агресії РФ, ані наблизитися до збалансованого розвитку України. Розроблений Міндовкіллям відповідно до договору План заходів²⁹ подекуди суперечить рекомендаціям. Наприклад, захід у Плані, відповідний завданню 42, передбачає розроблення механізмів відступу від оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки (СЕО), що є неприпустимим за жодних умов. Відбудова Каховської ГЕС, яка все ще обговорюється, взагалі суперечить розумінню концепції планетарних меж.

Ліквідація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України й об'єднання трьох міністерств (економіки, агрополітики та захисту довкілля) в одну структуру, здійснене влітку 2025 р., порушують інституційну збалансованість складових сталого розвитку в нашій країні, оскільки питання довкілля в підпорядкуванні економіці практично зникають. Розформування органу, що відповідає за захист природи і загалом за екологічну політику держави, є свідченням відсутності цілісного світогляду в представників уряду, їхньої недалекоглядності та несприйняття глобальних загроз сьогодення, тобто нерозуміння того, що війна коли-небудь закінчиться, а зміна клімату внаслідок хибного поводження з природою — ні, якщо продовжувати діяти, ґрунтуючись на короткострокових економічних інтересах. Від-

²⁸ Екологічний договір для України. <https://surl.li/jhauac>

²⁹ Міндовкілля України. <https://surl.lu/rpogod>

суваючи проблеми довкілля на задній план, Україна, на жаль, робить внесок у наближення кінця історії людства. Розглядаючи це питання більш прагматично, зазначимо, що ліквідація Міндовкілля є загрозою євроінтеграційним реформам в екологічній сфері. Так чи інакше для розвитку українського суспільства це рішення є значним кроком назад.

Трансформації для досягнення ЦСР. Очевидно, що ЦСР не дають цілісного, системного і універсального підходу до вирішення багатьох проблем, з якими стикається світ, однак це не означає, що потрібно взагалі відмовитися від концепції збалансованості. Її важливо переосмислити як збалансоване і гармонійне існування людини в біосфері з акцентом на нові наукові, політичні та світоглядні орієнтири. Нове збалансоване наукове міждисциплінарне розуміння життя на всіх рівнях живих систем — організмів, екосистем, суспільних систем — ґрунтується на сприйнятті реальності, що має глибоке значення не лише для науки та філософії, а й для політики, організації виробництва, бізнесу, охорони здоров'я, освіти та багатьох інших сфер повсякденного життя.

Нову парадигму, слідом за авторами праці [24], можна назвати цілісним світоглядом, який розглядає світ як інтегроване ціле, а не як сукупність відокремлених частин. Його також можна назвати екологічним світоглядом, якщо термін «екологічний» використовувати в багатоглибшому і глибшому значенні, ніж прийнято зазвичай. Глибока екологічна свідомість визнає фундаментальну холістичну взаємозалежність усіх явищ і той факт, що всі ми, як індивіди, так і суспільства, залучені в циклічні процеси природи і, зрештою, залежні від них, а природа має певні фізичні межі. Економічне зростання не може постійно відбуватися в обмежених фізичних рамках біосфери.

У світлі серйозних проблем, пов'язаних із пошуком траєкторій руху людства до усталеного стану Землі, стає зрозумілим, що незначні коригування нинішніх шляхів суспільного розвитку в умовах глобального капіталізму навряд чи приведуть людство до збалансованого майбутнього [25]. Повернення людини

до безпечного оперативного простору з метою стабілізації системи Землі потребує трансформаційних змін у багатьох вимірах людських дій і відносин [26]. Деякі дослідники стверджують, що глобальна трансформація все ще можлива, але це вимагає твердої політичної волі та негачайних і амбітних дій [27].

Наприклад, звіт Міжнародного інституту прикладного системного аналізу (IIASA) «Світ у 2050 р.»³⁰ окреслює шість інтегрованих трансформаційних змін, необхідних для досягнення ЦСР: людський потенціал та демографія; споживання і виробництво; декарбонізація та енергетика; їжа, біосфера та вода; розумні міста; цифрова революція. Кожна трансформація визначає інвестиційні пріоритети та регуляторні виклики, що має спонукати до дій конкретні урядові структури, які співпрацюють з бізнесом і громадянським суспільством. Спираючись на це, автори роботи [26] представили шість трансформацій як модульні будівельні блоки досягнення ЦСР: освіта, гендер і нерівність; здоров'я, благополуччя та демографія; декарбонізація енергії та стала промисловість; стале харчування, земля, вода та океани; збалансовані міста й громади; цифрова революція для сталого розвитку. У роботі [27] запропоновано шість трансформаційних змін для переходу на траєкторію збалансованого розвитку в таких сферах, як енергетика (перехід до низьковуглецевої економіки); продовольча безпека; збалансована урбанізація; демографічний перехід через добровільне зниження народжуваності; збереження та управління біорізноманіттям; приватне та державне управління.

Напевно, ці перетворення можна реалізувати лише в разі взаємодії влади, бізнесу та громад, дотримуючись при цьому взаємозалежності між усіма цілями і конкретними планами дій для науки з метою продукування нею знань, необхідних для формування, реалізації та моніторингу перетворень ЦСР. Ключові зусилля для забезпечення трансформаційних змін (рис. 4) передбачають участь науковців у

³⁰ TWI2050. World in 2050 Transformations to Achieve the Sustainable Development Goals. 2018. <https://iiasa.ac.at/projects/world-in-2050>

Різномісні і багатоаспектні втручання на всіх рівнях

Інтегративні, адаптивні, інформативні та інклюзивні підходи до управління (включаючи збалансовані комбінації стратегій)

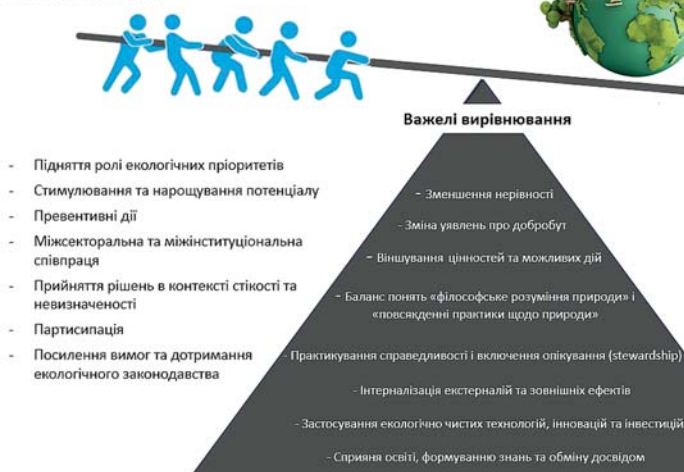

Рис. 4. Приклади окремих ключових зусиль для забезпечення трансформаційних змін ЦСР (за [31])

стимулюванні ТНК брати на себе відповідальність за планету [28]. Взаємодія науки та бізнесу має гарантувати, що плани сталого розвитку корпорацій формуватимуться на науковій основі, а не ґрунтуватимуться лише на приватних інтересах [29—31].

Очевидно, що перехід до збалансованості в антропоцені має щонайменше три системні виміри. По-перше, він передбачає зміну людської поведінки з відмовою від продовження знищення основ життєзабезпечення суспільного розвитку. По-друге, це потребує управління людськими діями в межах певної ніші, «вбудованої» в біосферу та ширшу систему Землі. По-третє, трансформація передбачає підвищення спроможності змінювати своє життя та розвиватися в умовах зростання складності й невизначеності, розробляючи особисті та місцеві стратегії, і підпорядковувати їх вищим за ієрархією стратегіям формування стійкості, спрямованим на збереження, адаптацію і трансформацію систем виробництва та споживання. Необхідною є реалізація трансформаційних шляхів поточного соціального, економічного та культурного розвитку через формування людської поведінки, що підвищує збалансованість, поліпшує взаємодію з біосферою та знижує нерівність, і використання при

цьому нових та конвергентних технологій для забезпечення трансформації управління суспільством за участі самого суспільства.

Критикуючи ЦСР, відомий британський дослідник у галузі сталого розвитку Джем Бенделл [13] розглядає можливість укладання нового екосоціального договору між громадянином і державою та аргументує необхідність запровадження як загальної основи нової форми управління ризиками стихійних лих. Він пропонує відмовитися від ідеології економічного зростання і визнати, що прийдешня метакатастрофа, спричинена кліматичним (та геополітичним. — О.Д.) хаосом, може зменшити доступність зовнішньої підтримки для різних країн у майбутньому. Це підкреслює важливість забезпечення національної та локальної стійкості, можливостей економічного самозабезпечення та місцевої адаптації до викликів [32].

Географічні рівні переходу до збалансованого розвитку. Перегляд структури ЦСР, їх узгодження й оцінювання трансформаційного потенціалу для формування збалансованого майбутнього можна здійснювати на різних географічних рівнях.

На глобальному рівні важливим кроком є відокремлення ЦСР від траєкторії розвитку глобального капіталізму на основі ідеї економічно-

го зростання. Для цього слід визнати конфліктність соціально-економічних та екологічних цілей і складність досягнення компромісу між ними. У системі міжнародних відносин доцільно посилити участь країн, що розвиваються, в прийнятті рішень щодо збалансованого розвитку, змістити акцент на нагальність збереження їхньої незайманої природної біоти. Можна розглядати такі заходи, як введення податків на фінансові і трансакційні операції (податок Робіна Гуда), глобального податку на викиди парникових газів, скасування субсидій на викопне паливо, узгодження цін на нафту тощо [33]. Світовий мораторій на експлуатацію лісових ресурсів та збереження дикої природи був би свідченням розуміння важливості поставлених питань. Варто також переглянути й уточнити індикатори ЦСР, що допоможе виправити недоліки. Наприклад, ціль 2.1 щодо нерівності можна виправити за допомогою коефіцієнта Пальма та індексу щастя. Використання індексу маси тіла розширить сферу цільового завдання 2.2 щодо недоїдання, зокрема окреслить проблему надмірної ваги та ожиріння. Важливо перевірити, чи готові уряди прийняти показники, які можуть розкрити політично чутливі аспекти реальності. Видається, що підходи комонізації та колективного спільного блага третьої промислової революції, запропоновані Джеремі Ріфкіном [34] для розвитку горизонтальної інфраструктури нової декарбонізованої, посткапіталістичної цивілізації з нульовими граничними витратами, потенційно можуть становити альтернативу нинішньому розвитку світу на засадах глобального капіталізму.

Як було зазначено вище, різні країни поки що дуже обмежено досягають ЦСР на національному рівні. З урахуванням запропонованих шляхів трансформацій кожна країна має переглянути свої національні цілі, скоротити їх, залишивши лише ті, які найбільше відповідають національному контексту і збереженню життя на планеті. Роль держави залишається важливою, як і принцип, що держава має неявний суспільний договір з громадянами в обмін на здійснення влади над ними. Цю концепцію нещодавно розширили, щоб підкреслити важливість як екологічних,

так і соціальних вимірів добробуту громадян через «екосоціальний договір»³¹. При цьому лише процес партисипації може запобігти ризику розмивання ЦСР та довести їх до практичної реалізації [15]. Залучення представників різних владних структур, громадянського суспільства, науковців, митців, соціальних партнерів та інших зацікавлених сторін, а також запровадження інноваційного моніторингу може допомогти трансформувати наявну ситуацію через широке обговорення та поєднання якісної інформації з кількісними даними. Країнам, зважаючи на гібридні загрози, необхідно розробити відповідну систему планування, запровадити стимули, які дозволять усім членам суспільства співпрацювати для справедливого та збалансованого майбутнього. Крім того, уряди мають забезпечувати підтримку місцевої стійкості як до внутрішніх, так і до зовнішніх викликів для громад та локальної економіки.

На нашу думку, надважливим є саме локальний рівень. «Думай глобально, дій локально» — цей відомий заклик спонукає до вчинків і вселяє надію. Ціль 11 (забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів) на основі переходу до раціональних моделей виробництва та споживання (ціль 12) спрямовано на зелену, синю, циркулярну економіку, інтегрований міський розвиток та піднесення рівня свідомості кожного з нас. Це той рівень, на якому помітно, як втілюються задуми, а результати надихають. Тут можна згадати і ціль 9 (створення стійкої інфраструктури, сприяння всеосяжній і сталій індустріалізації та інноваціям), але не в аспекті економічного зростання й глобальної індустріалізації, а в плані впровадження найбільш ресурсо- та енергоефективних практик у місцеву промисловість, підходів сталої мобільності, зеленої інфраструктури, забезпечення робочих місць у локальній економіці з виробництвом повного циклу на місцях. Очевидно, це включає і першорядний пріоритет інституціональних питань для посилення місцевої стійкості на рівні міст і громад з метою досяг-

³¹ UNRISD. Global Research and Action Network for a New Eco-Social Contract. 2021. <https://surl.li/plynwx>

нення збалансованості, резистентності до зміни клімату та інших загроз, тобто йдеться про процеси, в яких громадські організації, органи місцевого самоврядування та мережі місцевих підприємств самостійно приймають рішення щодо втручань, які на них впливають, на основі принципу субсидіарності та децентралізації. Для національних чи міжнародних організацій підтримка місцевої збалансованості і стійкості починається з кропіткої просвітницької роботи, усунення перешкод для місцевого опікування планетою, а не нав'язування ініціатив зверху. Слід зазначити, що акцент на локальні заходи перегукується з поглядами деяких критиків сталого розвитку та з тезою про те, що екосвобода³² може бути духом формування політики та ініціатив знизу [13].

Висновки й дискусія. Наведений у статті короткий аналіз свідчить про загрози досягненню ЦСР через їхню розмитість, суперечливість, слабку багатосторонність та продовження ведення економічної діяльності «як завжди» (за принципом *business as usual*), що є рушієм розвитку глобального капіталізму, орієнтованого на економічне зростання. Для України досягнення ЦСР значно ускладнюється у зв'язку з війною, відсутністю затвердженої стратегії сталого розвитку, браком лобювання відповідних екологічних пріоритетів на державному рівні та зниженням інтересу до наукових досліджень з цього питання. На глобальному рівні та в межах кожної країни потрібні термінові трансформаційні зрушення в структурі ЦСР у

напрямі вирішення проблем екологічної стійкості та зниження соціальної нерівності.

Розглянуті у статті питання надзвичайно складні, однак важливі для продовження життя наших нащадків, як це зазначено в Порядку денному на ХХІ ст. та в концепції планетарних меж. Пошуки рішень мають спиратися на інтегровані, системні дії, здійснені на різних географічних рівнях, а також на усвідомлення загроз громадянами окремих країн. Для позитивних трансформацій нинішніх руйнівних траєкторій суспільного розвитку прийняття одних лише законів, розпоряджень чи постанов замало. Рух у майбутнє потребує глибокого переосмислення науковцями, урядовцями, бізнесменами, кожною людиною проблем розвитку всього живого на планеті Земля. Спираючись на цитату Грегорі Бейтсона з його збірки есеїв «Кроки до екології розуму» про те, що «головні проблеми у світі є результатом відмінності між тим, як влаштована природа, і тим, як люди думають» [35], припустимо, що саме ця відмінність і лежить в основі метакризи, тобто корінної кризи сьогодення, що є причиною виникнення всіх інших сучасних глобальних і регіональних криз та викликів.

Перед науковцями та освітянами давно стоїть завдання з підвищення їхньої ролі у вирішенні гострих проблем сучасності, зокрема й забезпеченні зазначених трансформацій, а також завдання просвітництва з метою розвитку глибокого системного мислення молоді. При цьому слід усвідомлювати, що без фундаментального розриву з ідеологією та структурами економічної неоліберальної глобалізації маймовірно, що можуть зникнути бар'єри для місцевого збалансованого й стійкого розвитку, не кажучи вже про системне досягнення збалансованості на всіх рівнях.

³² Найяскравішим прикладом застосування принципів локальної екологічної свободи та екологічного вибору в Україні під час війни є діяльність українських неурядових організацій.

REFERENCES

[СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ]

1. Griggs D., Stafford-Smith M., Gaffney O., Rockström J., Öhman M.C., Shyamsundar P., Steffen W., Glaser G., Kanie N., Noble I. Sustainable development goals for people and planet. *Nature*. 2013. **495**(7441): 305—307. <https://doi.org/10.1038/495305a>
2. Turnock D. *East Central Europe and the Former Soviet Union: Environment and Society*. London: Taylor & Francis, 2024. <https://doi.org/10.4324/9781003571926>

3. Steffen W., Richardson K., Rockström J., Schellnhuber H.J., Dube O.P., Dutreuil S., Lenton T.M., Lubchenco J. The emergence and evolution of Earth System Science. *Nature Reviews Earth & Environment*. 2020. **1**(1): 54—63. <https://doi.org/10.1038/s43017-019-0005-6>
4. Richardson K., Steffen W., Lucht W. et al. Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances*. 2023. **9**(37): eadh2458. <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458>
5. Lisovsky S.A. *Osnovy staloho (zbalansovanoho) ekonomichnoho, sotsialnoho, ekolohichnoho rozvytku* [Fundamentals of sustainable economic, social, and ecological development]. Zhytomyr, 2007 [in Ukrainian].
[Лісовський С.А. *Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку*. Житомир, 2007.]
6. Lisovsky S.A. *Pryroda i suspilstvo: balans interesiv na terenakh Ukrainy* [Nature and society: balance of interests in Ukraine]. Kyiv, 2009 [in Ukrainian].
[Лісовський С.А. *Природа і суспільство: баланс інтересів на теренах України*. ІГ НАН України. Київ, 2009.]
7. *Naukovi zasady rozrobky stratehii staloho rozvytku Ukrainy* [Scientific principles of developing a sustainable development strategy for Ukraine]. Odesa, 2012 [in Ukrainian].
[Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України. ІПРЕД НАН України, ІГ НАН України, ІППЕ НАН України. Одеса, 2012.]
8. Rudenko L.G. (ed.) *Status of implementation of the provisions of “Agenda for the XXI Century” in Ukraine (2002—2012)*. Kyiv, Akadempriodyka, 2014 [in Ukrainian].
[Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття» (2002—2012). За ред. Л.Г. Руденка. Київ: Академперіодика, 2014.]
9. Rudenko L.G., Lisovsky S.A. Development of geographical principles for the balanced development of regions of Ukraine as a priority area of activity of the Institute of Geography of the NAS of Ukraine. In: *Heohrafiia, kartohrafiia, heohrafichna osvita: istoriia, metodolohiia, praktyka*. Proc. Sci. Conf. Chernivtsi, 2014 [in Ukrainian].
[Руденко Л.Г., Лісовський С.А. Розробка географічних засад збалансованого розвитку регіонів України як пріоритетний напрям діяльності Інституту географії НАНУ. В кн.: *Географія, картографія, географічна освіта: історія, методологія, практика*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці: Родовід, 2014.]
10. Hrechko T.K., Lisovsky S.A., Romanyuk S.A., Rudenko L.G. *Publichne upravlinnia v zabezpechenni staloho (zbalansovanoho) rozvytku* [Public administration in ensuring sustainable development]. Kherson, 2015 [in Ukrainian].
[Гречко Т.К., Лісовський С.А., Романюк С.А., Руденко Л.Г. *Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку*. Херсон: Гринь Д.С., 2015.]
11. Dronova O.L., Zapototskyi S.P. *Suchasne pryrodokorystuvannia: suspilno-heohrafichniy kontekst* [Modern nature management: socio-geographical context]. Kyiv: Print-Servis, 2018 [in Ukrainian].
[Дронова О.Л., Запотоцький С.П. *Сучасне природокористування: суспільно-географічний контекст*. Київ: Прінт-Сервіс, 2018.]
12. Rockström J., Kotzé L., Milutinović S. et al. The planetary commons: A new paradigm for safeguarding Earth-regulating systems in the Anthropocene. *PNAS*. 2024. **121**(5): e2301531121. <https://doi.org/10.1073/pnas.2301531121>
13. Bendell J. Replacing sustainable development: Potential frameworks for international cooperation in an era of increasing crises and disasters. *Sustainability*. 2022. **14**(13): 8185. <https://doi.org/10.3390/su14138185>
14. Eisenmenger N., Pichler M., Krenmayr N., Noll D., Plank B., Schalmann E., Wandl M.-T., Gingrich S. The Sustainable Development Goals prioritize economic growth over sustainable resource use: a critical reflection on the SDGs from a socio-ecological perspective. *Sustainability Science*. 2020. **15**(4): 1101—1110. <https://doi.org/10.1007/s11625-020-00813-x>
15. Vandemoortele J. From simple-minded MDGs to muddle-headed SDGs. *Development Studies Research*. 2018. **5**(1): 83—89. <https://doi.org/10.1080/21665095.2018.1479647>
16. Kohatko Yu., Poliakova S. The level of material deprivation in Ukraine: the impact of the economic crisis, COVID-19, and the war. *Ekonomika ta Suspilstvo*. 2024. **67**. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-37>
[Когатько Ю., Полякова С. Рівень матеріальної депривації в Україні: вплив економічної кризи, COVID-19 та війни. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 67.]
17. Mohajan D., Mohajan H.K. Obesity and its related diseases: a new escalating alarming in global health. *Journal of Innovations in Medical Research*. 2023. **2**(3): 12—23. <https://doi.org/10.56397/JIMR/2023.03.04>
18. Ellis E.C., Gauthier N., Goldewijk K.K. People have shaped most of terrestrial nature for at least 12,000 years. *PNAS*. 2021. **118**(17): e2023483118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2023483118>
19. Grochová I.L., Litzman M. The efficiency in meeting measurable sustainable development goals. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. 2021. **28**(8): 709—719. <https://doi.org/10.1080/13504509.2021.1882606>

20. Swift A. *Political Philosophy: A Beginners' Guide for Students and Politicians*. Cambridge: Polity Press, 2001.
21. Time to revise the sustainable development goals. *Nature*. 2020. **583**(7816): 331—332.
<https://doi.org/10.1038/d41586-020-02002-3>
22. Von Weizsäcker E.U., Wijkman A. Come on! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. Springer, 2017. <https://doi.org/10.1007/978-1-4939-7419-1>
23. Lenzen M., Moran D., Kanemoto K., Foran B., Lobefaro L., Geschke A. International trade drives biodiversity threats in developing nations. *Nature*. 2012. **486**(7401): 109—112. <https://doi.org/10.1038/nature11145>
24. Capra F. Life, nature and systems. In: *LIFE. Transdisciplinary Inquiry*. Intellect, 2024. P. 42—61.
https://doi.org/10.1386/9781789387926_3
25. Kates R.W., Travis W.R., Wilbanks T.J. Transformational adaptation when incremental adaptations to climate change are insufficient. *PNAS*. 2012. **109**(19): 7156—7161. <https://doi.org/10.1073/pnas.111552110>
26. Sachs J.D., Schmidt-Traub G., Mazzucato M., Messner D., Nakicenovic N., Rockström J. Six transformations to achieve the sustainable development goals. *Nature Sustainability*. 2019. **2**: 805—814.
<https://doi.org/10.1038/s41893-019-0352-9>
27. Rockström J., Sachs J.D., Öhman M.C., Schmidt-Traub G. *Sustainable development and planetary boundaries*. Sustainable Development Solutions Network, 2022.
28. Díaz S., Pascual U., Stenseke M. et al. Assessing nature's contributions to people. *Science*. 2018. **359**(6373): 270—272.
<https://doi.org/10.1126/science.aap882>
29. Österblom H., Jouffray J.-B., Folke C., Crona B., Troell M., Merrie A., Rockström J. Transnational corporations as key-stone actors in marine ecosystem. *PLoS ONE*. 2015. **10**: e0127533. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0127533>
30. Galaz V., Crona B., Dauriach A., Scholtens B., Steffen W. Finance and the Earth system: Exploring the links between financial actors and non-linear changes in the climate system. *Global Environmental Change*. 2018. **53**: 296—302.
<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.09.008>
31. Folke C., Polasky S., Rockström J. et al. Our future in the Anthropocene biosphere. *Ambio*. 2021. **50**: 834—869.
<https://doi.org/10.1007/s13280-021-01544-8>
32. Pyrozhkov S.I., Bozhok Ye.V., Khamitov N.V. National resilience of the country: strategy and tactics of anticipation of hybrid threats. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2021. (8): 74—82. <https://doi.org/10.15407/visn2021.08.074>
[Пирожков С.І., Божок Є.В., Хамітов Н.В. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник НАН України*. 2021. № 8. С. 74—82.]
33. Newell P. Towards a more transformative approach to climate finance. *Climate Policy*. 2025. **25**(2): 257—268.
<https://doi.org/10.1080/14693062.2024.2377730>
34. Rifkin J. How the third industrial revolution will create a green economy. *New Perspectives Quarterly*. 2016. **33**(1): 6.
<https://doi.org/10.1111/npqu.12017>
35. Bateson G. *Steps to an ecology of mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology*. University of Chicago Press, 2000.

Olena L. Dronova

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1877-9425>

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: A ROADMAP FOR A SUSTAINABLE EXISTENCE OF SOCIETY IN THE BIOSPHERE OR A GLOBAL CAPITALISM TRAP?

The article tries to renew the discussion on revising the understanding of sustainable development in the Anthropocene based on the objective existence of the Planetary Boundaries. An analysis of the effectiveness of the Sustainable Development Goals 2030 as of 2025 has shown that the basic structure of sustainable development and the current global economic system on which they are based are unable to ensure their achievement in accordance with their distinguished parameters. The systemic dimensions and geographical scales of transformations of social development on the way to balance and coherence of the existence of society and economy within the limited Earth global ecosystem are outlined.

Keywords: sustainable development, sustainability, economic growth, transformations, sustainable development goals, Ukraine.

Cite this article: Dronova O.L. Sustainable Development Goals: a roadmap for a sustainable existence of society in the biosphere or a global capitalism trap? *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2025. (9): 13—28. <https://doi.org/10.15407/visn2025.09.013>